

EFLÂTUN VE DEVLET

Walther Kranz

Gerçekten iyi ve âdil olan devlet şeklinin, Eflâton'un tefekkürünün tam da merkez noktasını teşkil ettiğini, şöyle sathî bir bakış bile bize öğretebilir: Eflâton'un yazmış olduğu eserlerin, hacim itibarile, büyük kısmını, siyasi meseleleri ele alan eserler teşkil eder. Âdil insanın âdil olmayan devlete karşı mücadelesini "Apologie" tasvir eder; vatandaşın meri devlet hukukuna, Nomos'a, itaat mükellefiyetini "Kriton" öğretir; egoizmin cisimleşmiş bir hali olan bizzatlı iktidar tehdidinin reddini "Thrasymachos" (=Politeia I) ve "Gorgias" ihtiva ederler; tarihin bize anlattığı, Atina'nın, kıymetli ve kıymetsiz taraflarıyla, bünyesini "Menexenos" ve "Kritias" tasvir ederler; adalet devletinin ebedî olarak muteber olan formunu "Politeia"nın II-IX. kitapları gösterir; hakiki devlet adamının mahiyetini "Politikos" anlatır; sıhhatli devletin kanunlarını "Nomoi"nin oniki kitabı geliştirir. Polis'in denmî kuvvetini kaybettiği ve Nomos'un kutsiyetinin ortadan kalktığı, bütün sağlam ölçülerin parçalandığı bir devirde, normu ebedî kıymetlerin dünyasından almakla ve onu çok ciddi bir katıyetle muazzam bir fikir-yapısı içinde tasvir etmekle, Eflâton yeni bir devlet ahlakının kurucusu olmuştur. Bu arada Eflâton bu devlet doktrininin "utopik" karakterini daima hissetmiştir. Kendisi devletine, bir "arzunun duası" (Politeia 540), bir "paradoxie" (meselâ 297 dđ.) diyordu. Bu, onun ortaya koyduğu bir idealdi: "Bu devlet, görmek ve ona göre kendi içini kendisi temellendirmek isteyen için belki de gökte tahta çıkacak olan bir modeldir; fakat bu devlet herhangi bir yerde mevcut olmuş veya olacakmış, esas olan hiç de bu değildir" (592). Ayrıca Eflâton, gözleri önüne daima ve daima ideali koymazsak, insanlığın vasatiliğe veyahut fenalığa düşeceğini de bili-

yordu. Bundan dolayı o, hakikî, yaratıcı devlet adamının dünyevî devlet şekillerini katıyen kendisine model olarak almaması lâzım geldiğini söyler (Politikos 297 dd.). Gerçi "Kanunlar"ında sırf konstrüksiyonun ifrat ve paradoxu amelî hikmetin yumuşaklığı ile tadil edilmiştir, fakat Eflâtun bu kanunların, pratiğe tabik edildiklerinde, realiteden daha başka tavizler isteyeceklerini de ima eder (739)..

Bununla beraber Eflâtun kendi devrinde, kendi devletinde yaşıyordu! Kanun koymak veya aktif bir şekilde siyasî faaliyette bulunmak suretile vatanlarına hizmet etmiş olan, meselâ Anaximandros, Parmenides ve Empedokles gibi, birçok filozofların misaline o da uymamış mıydı? Bir mektubunda (VII) kendisinin muhassal olarak anlattığı gibi, bu, onun gençliğinden beri en şiddetli arzusu idi: "Bir zamanlar, ben genç iken, birçokları gibi düşünüyordum; niyetim, istiklâlimi kazanır kazanmaz, hemen devlet işine girmekti". Ve böyle de başlıyor. Fakat sonra, ilkönce Atina'da Otuz Tyran'ın hakimiyetinden, bunun arkasından da "o devrin en âdil insanı", "ihtiyar dostu", "arkadaşı" Sokrat'ı idam etmek cinayetini işleyen demokrat reaktiondan nasıl öğrendiğini anlatır. O zaman Eflâtun şu düşünceye varıyor: evvelâ bir rehber zümrenin yetişmesi lâzımdır; beden ve manen en iyi şekilde yetiştirilmiş, hem amelî bilgileri olan hem de matematik-felsefe bakımından adamakıllı teşkil edilmiş insanlar olmadan Atina Devleti selâmete erişemez. Bu rehber zümreyi meydana getirmek için "Akademi"sini kurdu.

İmdi hocalarla talebelerden mürekkep olan bu camianın, ekseriya iddia edildiği gibi, sırf nazarî-ilmî bir mahiyeti olmadığını, bilâkis bu müessesede devlet hayatını islahın daima gözönünde bulundurulduğunu görmenin büyük ehemmiyeti vardır. Eflâtun'un Akademi'si Epikur'un Bahçesinden biraz başka bir şeydi. Siyasî güçlükler içinde bulunan birçok devletlerin, reyini öğrenmek ve yardımını istemek için, Akademi'ye başvurduklarını işidiyoruz. Gerçi Eflâtun kendisi bu şehirlerin hiçbirine gitmemiştir, fakat tecrübe edilmiş talebelerini, kendi tavsiye ve öğütleriyle birlikte, oralana, meselâ Peloponnes'de Megalopolis ve Elis'e, Anadolu'da Assos'a, Makedonya Kıralı Perdikkas'a göndermiştir. Tabii burada Eflâtun'un Politeia'sını gerçekleştirmek hiçbir zaman bahis mevzuu değildir — böyle bir düşünce gülünç olundu! —, bilâkis burada gaye, büyük zararların ortadan kaldırılması, siyasî zıtlıkların yumuşatılmasıdır ve Eflâtuncuların muhtelif yerlerde bu manada muvaffakiyetle çalışmış olduklarını biliyoruz. Eflâtuncu, nüya halinde olan, mubalâgalı bir hayalperest değildir, o bir idealisttir, fakat realitenin verilerini göre-

bilen idealisttir. Siyasi muarızları Eflâton'a ve talebelerine kötü siyasi tesirler atfetmekten, tabii, geri kalmamışlardır.

Fakat, bilindiği gibi, büyük reform planlarından biraz bir şey gerçekleştirmek tecrübesine bir defa Eflâton şahsen de girişmiştir; bu teşebbüs Atina da değil de Syrakusa'da yapılmıştır. Bu tecrübe hakkında iyi malûmata sahip bulunuyoruz¹; buna dair bilgilerimizi, her şeyden önce evvelce zikredilen mektuptan, yani ihtiyar Eflâton'un dostu Dion öldükten sonra "Dion'un akrabalarına ve dostlarına" hitaben kendini haklı göstermek için yazdığı mufassal mektuptan ve kıymetli eski kaynaklara dayanan Plutarch'ın bu aynı Dion hakkındaki biografisinden elde ediyoruz. Bütün bunlardan şu netice çıkıyor:

Eflâton Sicilya'da, her dafasında kısa bir zaman için olmak üzere, üç defa bulunmuştur. Eflâton Syrakusa'yı ilk defa, büyük tetkik seyahati esnasında Mısır'dan kalkıp Kyrene üzerinden Cenubi İtalya'ya geldiğinde, hemen hemen kırk yaşında iken — takriben M. Ö. 388 yılında — ziyaret etmiştir. O zaman Prens Dion'un, Tyran Dionysios'un henüz genç olan bu kaynının yakın dostluğunu kazanmıştır. Dion Eflâton'un yüksek fikirlerine hayran olmuştu. Fakat bir kudret insanı olan Dionysios ile Filozof arasında verimli bir manevî mübadeleye imkân yoktu ve bu yüzden aralarındaki münasebet, Eflâton'un Syrakusa'dan çıkarılmas ile sona ermiş oldu. Bununla beraber Dionysios'un ölümünden sonra (368) Tyranın oğlu genç Dionysios, Dion'un teşviki ile, Üstadı Syrakusa'ya gelmesi için ısrarla davet etti. Zira hükümetteki bu değişiklik ve hele kabiliyetli, fakat kendini beğenmiş olan yeni hükümdarın çabuk harekete gelen mizacı, Dion'da Eflâton'un reform fikirlerini gerçekleştirmenin artık zamanı gelmiş olduğu ümidini uyardırmıştı; o, bu suretle evvelâ Syrakusa'da, fakat sonra belki de buradan başlayarak bütün Hellas'ta, siyasi nispetlerin hayırlı bir değişmesine yolaçılır diye düşünüyordu. Fakat genç hükümdarın ruhu Filozofun ciddi fikirlerini anlayacak gibi olgun değildi, hattâ bu mulheris hükümdar, Dion'nun siyasi planlarını kıskanıp, onu sürgüne bile göndermişti; böylece Eflâton bu sefer de hiçbir iş yapmadan tekrar Atina'ya dönmüştür. Ancak birkaç sene sonra (361-60) Dionysios Eflâton'u bir kere daha Syrakusa'ya davet etti; o, her halde, hayatının devlet için hayırlı

¹ Bu husustaki bütün malzeme, teferuat ile, E. Zeller, *Die Philosophie der Griechen in ihrer geschichtlichen Entwicklung*, II, 1, 5. Auflage (1922), S. 413 dd. de bulunur. Fakat bir de P. Friedlaender, *Platon I.* (1928), S. 117 dd. mukayese edilsin.

olması icap ediyorsa, Eflâton'un yanında olması gerektiği hissinden kendisini kurtaramamıştı. Ve altmışyedi yaşında olan Eflâton, hiç istememesine rağmen, Tyranın ricalarına ve dostlarının tavsiyelerine dayanamayıp, şüphesiz ki her şeyden önce Dionysios ile Dion'u barıştırmak maksadıyla, tekrar yola çıktı. Fakat bu sefer de yine Dionysios'un itimatsızlığına uğradı ve ancak o devinde Tarent'e hâkim olan Fisagorcuların tavassutu sayesinde büyük bir tehlikeden kurtulabildi. Bu tarihten itibaren de Eflâton'un siyasi faaliyeti hakkında artık hiçbir şey bilmiyoruz. Her ne kadar sonraları Dion Syrakusa'da zorla yeni bir devlet kurmağa kalkışmış ve Eflâton'un talebelerinden bazıları da bu tecrübe-yi desteklemişlerse de, Eflâton'un kendisi hakkında Plutarchos, sarik olarak, şunları söyler (Dion, cap. 22): "Dionysios'a karşı olan misafirlik borcundan ve çok yaşlı olmasından dolayı, Eflâton bu savaşa karışmamıştır". Dion'un teşebbüsü kanlı bir ihtilâl ile sona ermiş ve kendisi de 353 de katledilmiştir. Yetmişdört yaşında olan Eflâton dokunaklı bir manzumesinde, çok takdir ettiği ve pek sevdiği Dion'un ölümünden duyduğu acıyı ifade etmiştir. Dion'un muvaffak olamaması, hem kendi kuvvetlerinin noksanından, hem de siyasi muarızlarının bayağılığından ileri gelmiş, fakat hiçbir zaman utopik bir gayenin arkasından koşmak yüzünden olmamıştı. Eflâton'un kendi sözlerinden de istidlâl edebileceğimiz gibi (VIII, Mektup 353 dd.), üstadın siyasi planları çok mutedil ve mütevazı idiler, tamamenle realiteye uydurulmuşlardı, o zamanki Syrakusa için Eflâton bunları çok hayırlı buluyordu. Hayatı çok iyi tanıyan o, gerçi en yüksek şeyi istemek gerektiğini, fakat ancak mahdud bir şeyin elde edilebileceğini biliyordu.

İşte Antik şahadetlere göre Eflâton'un devlete olan nispeti budur.